

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2023. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.5.32>

УДК 330.65

Т. В. Гребеник,

к. пед. н., доцент, директор,

Класичний фаховий коледж Сумського державного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1780-4393>

Г. І. Самусь,

к. е. н., викладач,

Класичний фаховий коледж Сумського державного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6962-5450>

С. З. Весперіс,

к. е. н., доцент, викладач,

Класичний фаховий коледж Сумського державного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8859-6747>

К. Ю.Зубко,

к.е.н., викладач,

Класичний фаховий коледж Сумського державного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4403-5403>

О. В.Циганенко,

к. е. н., викладач,

Класичний фаховий коледж Сумського державного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5706-5620>

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

*T.Hrebenyk,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director, Classic
Professional College of Sumy State University*

*H. Samus,
PhD in Economics, Lecturer,
Classic Professional College of Sumy State University*

*S. Vesperis,
PhD in Economics, Associate Professor, Lecturer,
Classic Professional College of Sumy State University*

*K. Zubko,
PhD in Economics, Lecturer ,
Classic Professional College of Sumy State University*

*O. Tsyhanenko,
PhD in Economics, Lecturer ,
Classic Professional College of Sumy State University*

INNOVATIVE ACTIVITY AS A FACTOR INCREASING THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES

У статті проведений аналіз інноваційної діяльності як фактору підвищення конкурентоспроможності підприємств. Розкрита теоретична сутність поняття інноваційна діяльність, визначені та розглянуті її основні складові: інноваційна активність, інноваційний потенціал та інноваційна стратегія. Зазначено, що саме інноваційний потенціал соціально-економічної системи є основою здійснення інноваційної діяльності. Проаналізовано основні показники інноваційної діяльності промислових підприємств. Розглянуто структуру витрат на інновації промислових підприємств за напрямками інноваційної діяльності та джерелами фінансування. Встановлено негативну динаміку основних показників інноваційної діяльності промислових підприємств в останні роки. Визначено основні проблеми, які стоять на шляху активної інноваційної діяльності. Запропоновані шляхи покращення інноваційної

діяльності з метою підвищення конкурентоспроможності підприємств серед яких: удосконалення законодавчої бази інноваційної діяльності; збільшення фінансування інноваційної діяльності на державному та місцевому рівнях; підвищення інвестиційної привабливості компаній та ін.

The article analyzes innovative activity as a factor increasing the competitiveness of enterprises. The theoretical essence of the concept of innovative activity is revealed, its main components are defined and considered: innovative activity, innovative potential and innovative strategy. It is noted that the innovative potential of the socio-economic system is the basis for the implementation of innovative activity. The main indicators of innovative activity of industrial enterprises are analyzed. The structure of costs for innovation of industrial enterprises by areas of innovative activity and sources of financing is considered. The negative dynamics of the main indicators of innovative activity of industrial enterprises in recent years have been established. The main problems that stand in the way of efficient innovative activity have been identified, including imperfect legislation regulating the innovative activity of enterprises; insufficient amount of funds for financing innovative activities at enterprises, especially with a long payback period; the phenomenon of resistance to innovation; release of specialized personnel; the problem of conducting marketing research in connection with the unstable situation in the country; necessary types of organizational structure of enterprises; a small amount of statistical data and evaluation indicators of activity and effectiveness of innovative activity; military operations taking place on the territory of our country. Proposed the ways to improve innovative activity in order to increase the competitiveness of enterprises, including: improvement of the legislative framework of innovative activity; increase in financing of innovative activities at the state and local levels; increasing the investment attractiveness of companies. Ukraine should invest in the development of digital technologies, create innovation centers, incubators and accelerators; to ensure decent working conditions in strategically important sectors of the economy with the aim of

attracting scientific personnel and providing adequate support to the education system, improving the qualifications of specialists in various sectors of the economy, etc.

Ключові слова: *інноваційна діяльність, конкурентоспроможність, інновації, підприємство, інноваційний потенціал, інноваційна стратегія.*

Keywords: *innovative activity, competitiveness, innovations, enterprise, innovative potential, innovative strategy.*

Постановка проблеми. Характерні особливості сучасної економіки полягають у зростаючій ролі високих технологій та глобалізації економічних відносин. Ці процеси визначають стрімкі зміни в умовах діяльності економічних суб'єктів господарювання. Підприємства, як основні структуроутворюючі елементи економіки, стають відкритими системами, головні передумови стійкого розвитку фірми перебувають у зовнішньому середовищі. У разі цифровізації економіки, важливим чинником конкурентоспроможності є те, наскільки ефективно та швидко фірма пристосовується до зовнішнього оточення, особливо економічного, науково - технічного, соціально-політичного. Одним з основних способів, за допомогою яких сучасні підприємства можуть адаптуватися до умов, що швидко змінюються, є інноваційна діяльність.

Інноваційна діяльність є одним із основних факторів підвищення конкурентоспроможності підприємств, яка дозволить їм не тільки стійко розвиватися на вітчизняному ринку, а й конкурувати із закордонними компаніями на міжнародній арені. Розвиток та впровадження інноваційних стратегій сприятиме збільшенню ефективності капіталовкладень та зростанню рентабельності виробництва.

До основних перешкод інноваційного розвитку українських підприємств можна віднести фінансові проблеми, нестачу власних засобів

для розвитку та впровадження інновацій, недостатню державну підтримку інноваційного розвитку та проблеми з пошуком кваліфікованого персоналу. Всі вони стали відчутні особливо гостро під впливом епідемії Covid-19 та збройної агресії з боку росії. Перелічені проблеми безпосередньо впливають на розробку та впровадження інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам вивчення інноваційної діяльності підприємств присвячено багато праць вчених, а саме: В.Геєця [1], М. Друкера [2], С. Ілляшенко [3], Н. Ілляшенко [3], Т.Іванової [4], Ю. Шипуліної [3] та інших.

Разом з тим, поглиблення теоретичних основ вивчення даної проблеми та аналізу сучасного стану інноваційної діяльності з метою підвищення конкурентоспроможності підприємств залишається актуальним і потребує подальшого дослідження та визначення шляхів розв'язання проблем, що склалися.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вивчення сучасного стану інноваційної діяльності в Україні, визначення основних проблем та шляхів їх розв'язання для підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна є країною з великим потенціалом для інноваційної діяльності. Проте, зважаючи на великі можливості, стан інноваційної діяльності в Україні все ще залишається недостатнім. Слід зазначити, що інноваційна діяльність є одним із важливих факторів підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Інноваційна діяльність – це процес зародження, розробки та використання принципово нових ідей, технологій, методів з високим ступенем конкурентоспроможності та їх подальшої комерціалізації, що задовольняють нові суспільні потреби при отриманні принципово нового рівня соціально - економічного ефекту.

Не всі види інноваційної діяльності є інноваційними самі по собі, деякі є необхідною умовою здійснення інновацій, не володіючи цією властивістю. Також, інноваційна діяльність включає в себе дії, які не пов'язані безпосередньо з підготовкою будь-якої інновації, а спрямовані на дослідження та розробку. Характерною рисою інновації є її впровадження. Впровадженням, новий чи вдосконалений продукт, вважається при його появі на ринку. Що ж до нових виробничих процесів, методів маркетингу чи організаційних методів, всі вони вважаються запровадженими при їх реальному використанні у діяльності підприємства.

Інноваційною діяльністю визнаються всі форми діяльності, які пов'язані з розробкою та впровадженням інновацій, а також заплановані в майбутньому здійснення впровадження інновацій.

Протягом певного часового періоду інноваційна діяльність може мати один із трьох таких видів:

- успішна інноваційна діяльність, яка принесла результат у вигляді впровадженної інновації, при цьому успішність з комерційної точки зору не є обов'язковою;

- інноваційна діяльність, що триває у вигляді діяльності, що знаходиться в стадії розвитку, поки що не увінчалася появою або впровадженням інновації;

- припинена інноваційна діяльність, яка припинилася до реалізації інновації.

Підприємство є інноваційно-активним, якщо під час його дослідження в його активах є інноваційна діяльність, включаючи припинену та тривалу. Іншими словами, підприємства, які проводили будь-яку діяльність, пов'язану із створенням інновацій на період обстеження, вважаються інноваційно-активними незалежно від кінцевого результату у вигляді появи інновації. Віддача у вигляді інвестування в капітальні вкладення,

дослідження та розробку та інші витрати на інновації часто виходить за межі конкретної інновації, заради якої починалася інноваційна діяльність.

Під час проведення дослідження інноваційної діяльності підприємств аналізуються якісні та кількісні відомості про нього. Якісні відомості характеризують наявність ведення інноваційної діяльності на підприємстві. Кількісні відомості дають уявлення про величину витрат на будь-яку інноваційну діяльність.

В сучасних умовах цифровізації економіки інноваційна діяльність, підприємств для підвищення конкурентоспроможності передбачає взаємозв'язок трьох складових: інноваційної активності, інноваційного потенціалу та інноваційних стратегій.

Інноваційна активність підприємства визначається здатністю створювати та реалізувати інновації для забезпечення конкурентоспроможності у довгостроковому періоді. Хоча в довгостроковому періоді без інновацій підприємство не може розвиватися або навіть утримувати конкурентні позиції на ринку, у кожному конкретному випадку вибір на користь інновацій робиться підприємством за критерієм порівняльної ефективності використання засобів для досягнення поточних або стратегічних цілей.

Інноваційну активність підприємства можна охарактеризувати як діяльність зі створення, освоєння та поширення широкого спектру нововведень, що стосуються:

- виробництва нових товарів та послуг;
- освоєння чи розвитку нових ринків;
- застосування нових джерел ресурсів;
- запровадження нових технологій, освоєння нової техніки;
- запровадження нових форм та методів організації виробництва;
- праці та управління.

Багатьом підприємствам за умов ринкової економіки здатність змінюватися стає найважливішим чинником успішного розвитку.

Іншою важливою складовою інноваційної діяльності є інноваційний потенціал, який є ознакою підприємства як соціально-економічної системи, характеризує можливість досягнути максимально ефективний результат від цілеспрямованої діяльності для зміни структурно-функціональних властивостей даної системи [5, с.155].

Слід зазначити, що інноваційна діяльність є інструментом використання інноваційного потенціалу та підвищення ефективності функціонування системи. Основними параметрами оцінки ефективності мають бути:

- підвищення конкурентоспроможності продукції за показниками якості та ефективності виробництва;
- баланс між стабільністю (управління традиційною технологією) та витратами ресурсів щодо впровадження інновації;
- розвиток можливостей сприйняття системою змін у поєднанні із існуючим процесом управління системою;
- організація взаємодії всіх елементів соціально-економічної системи розробки заходів щодо реалізації інновацій.

Отже, необхідно також відзначити, що інноваційний потенціал соціально-економічної системи є основою здійснення інноваційної діяльності.

Наступною важливою складовою, як вже зазначалося є інноваційна стратегія. Вона є однією із складових частин загальної стратегії підприємства, що представляє цілеспрямовану діяльність для визначення подальших важливих напрямів та пріоритетів розвитку підприємства. Також вона передбачає визначення заходів та інструментів необхідних для досягнення поставленої мети.

Не можна не погодитися з думкою Петрик О., Пацарнюк О., які вважають, що при формулюванні інноваційної стратегії слід враховувати ряд зовнішніх та внутрішніх чинників [6, с.167]. Серед яких прогнози економічного середовища, аналіз потенціалу компанії, відповідність інновацій загальній стратегії компанії, фінансові можливості організації, можливість залучення інвестицій, застосування податкового стимулювання тощо.

Стратегія підприємства має активно враховувати особливості управління інноваційним підприємством та акцентувати увагу не лише на довгострокових цілях, а й на оперативному менеджменті в організації. Інноваційна діяльність є організаційно-управлінською підтримкою реалізації всіх етапів життєвого циклу продукту. Спектр завдань управління інноваційною діяльністю зростає та передбачає маркетингову підтримку інновацій та створення інтелектуальної власності, інвестування інновацій та допомогу у подоланні опору змінам з боку співробітників. Це потребує розробки теоретичного та науково-методологічного обґрунтування, вибору відповідних інструментів. Невірна оцінка особливостей інноваційної діяльності та недостатність у формулюваннях теорії та методології призводять до помітного зниження ефективності та результативності застосованих інновацій, що впливає на конкурентоспроможність організації.

Проаналізуємо стан інноваційної діяльності в Україні. Так, у 2020 р. були задіяні 78860 чол. у виконанні наукових досліджень та розробок, із них 86,3% мали вищу освіту. Найбільша кількість працівників була задіяна у виконанні наукових досліджень і розробок за технічними (46,7%) та природничими (26,8%) напрямками [7, с.417].

Забезпеченість дослідниками, задіяними у виконанні наукових досліджень і розробок, за віковими групами у 2020 р. відображена на рис.1.

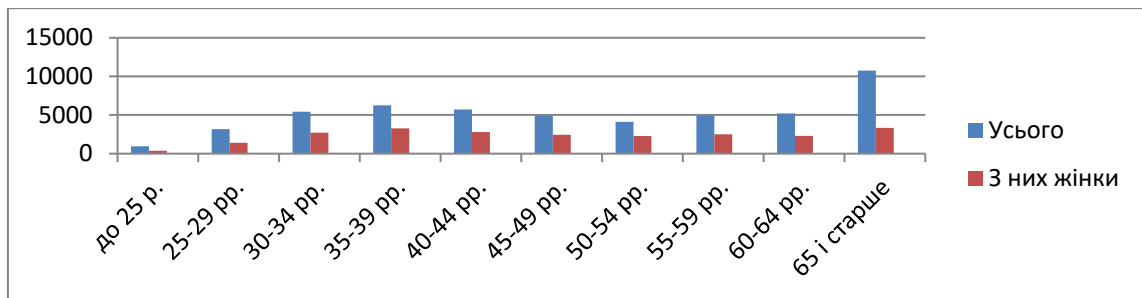

Рис. 1. Кількість дослідників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, за віковими групами у 2020 р.

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [8, с.408]

Як видно з рис. 1 у 2020 р. найбільша кількість дослідників припадала на вік 65 р. і старше та 35-39 рр. Також, слід зазначити, що у всіх вікових групах науковими розробками в більшості займаються чоловіки. Проаналізуємо основні показники інноваційної діяльності промислових підприємств (табл. 1).

Таблиця 1. Основні показники інноваційної діяльності промислових підприємств у 2016-2020 рр.

Показники	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	Відхилення 2020 р. від 2016 р. (+,-)
Кількість інноваційно активних промислових підприємств, од.	834	759	777	782	809	-25
Витрати на інновації промислових підприємств, млн. грн.	23229,5	9117,5	12180,1	14220,9	14406,9	-8822,6
Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, од.	735	672	739	687	718	-17
Кількість упровадженої інноваційної продукції (товарів, послуг), од.	4139	2387	3843	2148	4066	-73
Обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції (товарів, послуг), млн. грн.	-	17714,2	24861,1	34264,9	47526,2	+45752 ¹

¹ Показник розрахований для 2020 р. та 2017 р.

Джерело складено і розраховано авторами на основі [7, с. 420], [8, с. 409]

Аналіз даних таблиці 1 свідчить про негативну динаміку основних показників інноваційної діяльності промислових підприємств у 2020 р. порівняно з 2016 р., а саме кількість інноваційно активних промислових підприємств скоротилась на 25 од., але порівняно з 2019 р. відбулося зростання показника на 27 од. Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації у 2020 р. порівняно з 2016 р. також скоротилась на 17 од., але порівняно з 2019 р. відбулося зростання на 31 од. Кількість упровадженої інноваційної продукції (товарів, послуг) за 2016-2020 рр. скоротилося на 73 од., хоча у порівнянні з 2019 р. зростання показника становило 1988 од. Однак, обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції зріс у 2020 р. порівняно з 2017 р. на 45752 млн. грн.

Отже, можна зробити висновок, що розглянуті показники в цілому погіршилися у 2020 р. порівняно з 2016 р. та дещо покращилися у порівнянні з 2019 р.

Розглянемо структуру витрат на інновації промислових підприємств за напрямками інноваційної діяльності (рис.2 та рис.3) .

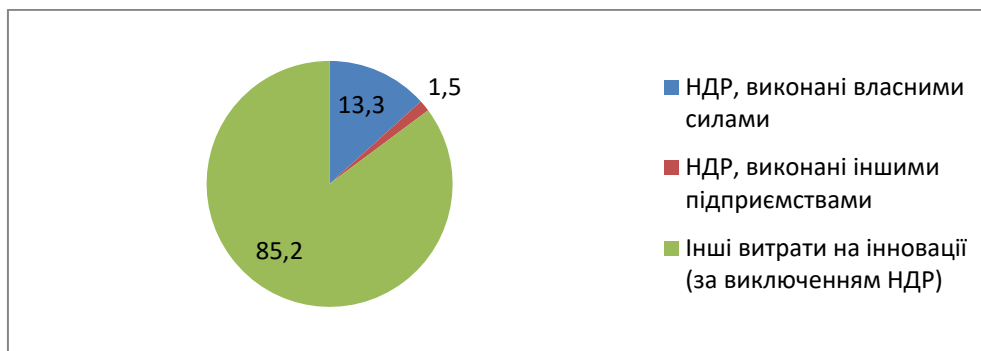

Рис. 2. Витрати на інновації промислових підприємств за напрямками інноваційної діяльності, 2015 р.,%

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [8, с. 421]

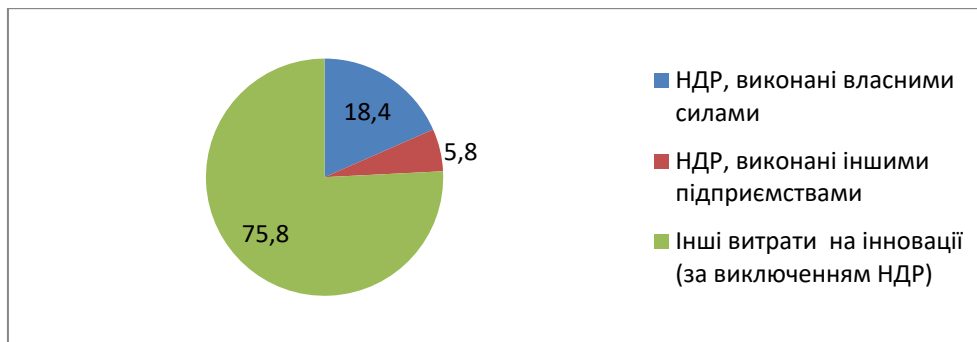

Рис. 3. Витрати на інновації промислових підприємств за напрямками інноваційної діяльності, 2020 р.,%

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [8, с. 421]

Як видно з рис. 2 та рис. 3 витрати на інновації промислових підприємств за напрямками інноваційної діяльності у 2015 р. та 2020 р. мають схожу структуру, а саме переважають інші витрати на інновації (за виключенням НДР – науково дослідні роботи), хоча даний показник і скоротився за період, що досліджується на 9,4 %. Зросли витрати на НДР, виконані власними силами на 5,1 % та витрати на НДР, виконані іншими підприємствами на 4,3 % (станом на 2015р. вони становили лише 1,5 %).

Різняться витрати на інновації промислових підприємств і за джерелами фінансування (рис.4 та рис.5).

Рис. 4. Витрати на інновації промислових підприємств за джерелами фінансування, 2015 р.,%

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [8, с. 421]

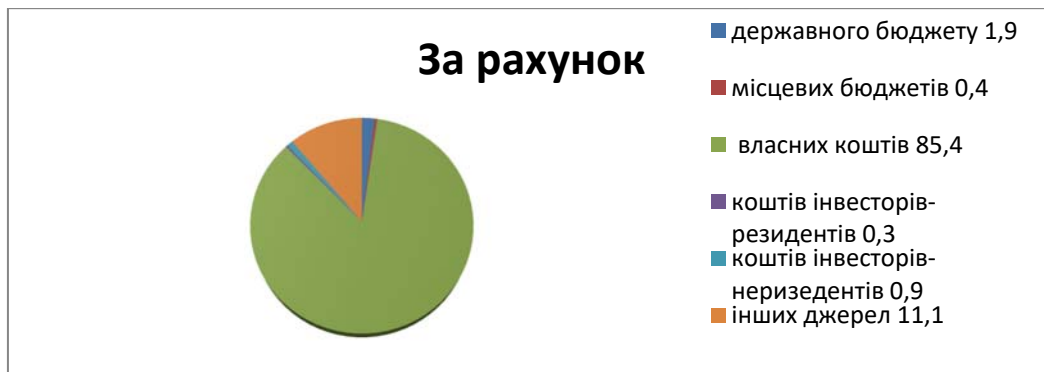

Рис. 5. Витрати на інновації промислових підприємств за джерелами фінансування, 2020 р.,%

Джерело: Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [8, с. 421]

Як видно з рис. 4 та рис. 5 структура витрат на інновації промислових підприємств за джерелами фінансування у 2020 р. порівняно з 2015 р. теж не зазнала суттєвих змін. Все так же переважають у структурі витрат власні кошти, хоча за даний період вони скоротились на 11,8 %. Майже не змінилися у відсотковому співвідношенні такі витрати як: місцеві бюджети, кошти інвесторів-резидентів, кошти інвесторів-нерезидентів. Помітне зростання витрат на інновації промислових підприємств з інших джерел, а саме на 9,9%.

Можливо припустити, що основними проблемами, які стоять на шляху активної інноваційної діяльності є:

- відсутність досконалого законодавства, що регулює інноваційну діяльність підприємств;

- недостатня кількість коштів для фінансування інноваційної діяльності на підприємствах, особливо з тривалим терміном окупності. Це впливає із чинників відсутності коштів безпосередньо у підприємств, небажанню кредиторів видавати позики під інноваційну діяльність, що пов'язана із високими ризиками. Обмежений доступ до фінансування ускладнює здатність компаній до проведення науково-дослідних робіт та розробок нових технологій;

-феномен опору інноваціям через дві причини. По-перше, це страх людини перед усім новим, особливо в перехідні та кризові моменти, у моменти присутності соціально-психологічної нестабільності населення. У такі моменти використання нового сприймається як загроза поточній рівновазі. По-друге, інвестори бояться вкладатися в розвиток інновацій, за умови, що вони вже вклалися в якусь інновацію подібного призначення. Нові вкладення ставлять під загрозу застосування старі вкладення, тому часто інвестори некладаються у два проекти одночасно;

-відсутність спеціалізованих кадрів. Керівництво інноваційним процесом вимагає певної підготовки та розумового складу, що досягається досвідом, який отримується з роками. З огляду на відсутність досвіду існує дефіцит у кадрах як на рівні підприємств, так і на рівні країни. Як показав проведений аналіз значну частину наукових кадрів, що займаються інноваційною діяльністю становлять особи старше 65 р., а це люди пенсійного віку;

-проблема проведення маркетингових досліджень у зв'язку з нестабільною ситуацією в країні. Ця ситуація впливає на неможливість оцінки попиту на інновації навіть у короткостроковій перспективі, особливо враховуючи реалії сьогодення;

-необхідність видозміни організаційної структури підприємств;

-малий внесок уряду та керівництва підприємств у людський потенціал, звідки випливає брак мотивованих лідерів інноваційного процесу. Частина цих проблем можна подолати створенням спеціальних підрозділів, відповідальних за інноваційний розвиток на підприємствах. В одному з можливих сценаріїв можливе стратегічне об'єднання таких підрозділів різних організацій для об'єднання зусиль та формування спільної інноваційної стратегії;

-незначна кількість статистичних даних та оціночних показників активності та результативності інноваційної діяльності.

-військові дії, які відбуваються на території нашої країни.

Висновки. Отже, інноваційна діяльність є важливим фактором, що впливає на конкурентоспроможність підприємств. На сьогодні, існує значна низка проблем, які негативно впливають на ефективну інноваційну діяльність, тим самим знижуючи конкурентоспроможність підприємств. На нашу думку, для вирішення вище зазначених проблем необхідно: удосконалити законодавчу базу інноваційної діяльності; збільшити фінансову підтримку інноваційних підприємств на державному та місцевому рівнях, що дозволить їм бути конкурентоспроможними на світовому ринку та залучить інвестиції для розвитку їх проєктів; підвищувати інвестиційну привабливість, поліпшуючи інвестиційний клімат в країні, так як інвестиції є ключовим фактором для розвитку інноваційної діяльності; розвивати інфраструктуру так, як для успішного розвитку інноваційної діяльності необхідна належна інфраструктура, що забезпечує доступність інноваційних технологій та послуг. Україна повинна інвестувати в розвиток цифрових технологій, створювати інноваційні центри, інкубатори та акселератори; забезпечувати гідні умови праці в стратегічно важливих галузях економіки з метою залучення наукових кадрів та надавати належну підтримку системі освіти, підвищуючи кваліфікацію фахівців з різних галузей економіки; проводити необхідну інформаційно-роз'яснювальну роботу серед персоналу підприємств про необхідність впровадження інновацій з метою зниження опору змінам; приділяти значну увагу вибору інноваційної стратегії розвитку. Усі перераховані заходи сприятимуть збільшенню кількості підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, покращать їх якісні показники та як наслідок підвищать конкурентоспроможність підприємств України.

Література

1. Геець В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України. Х. : Константа, 2006. 272 с.
2. Drucker P. Beyond the Information Revolution. *The Atlantic Monthly*, October 1999. Vol. 284. № 4. P.47–57.
3. Illiashenko S., Shypulina Yu., Illiashenko N., Grishchenko O., Derykolenko A. Knowledge management at Ukrainian industrial enterprises in the context of their innovative development. *Engineering Management in Production and Services*. 2020. Volume-12. Issue-3. P. 43–56.
4. Іванова Т.В. Інноваційна діяльність підприємств України як фактор підвищення рівня конкурентоспроможності на міжнародних ринках. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2020. № 17. С. 395–404.
5. Миронов Ю.Б. Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції*. (м. Львів, 23–25 травня 2019 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С.155–156.
6. Петрик О., Пацарнюк О. Методичні аспекти розробки та аналізу інноваційної стратегії малих і середніх підприємств. *Економічний аналіз*. 2020 рік. Том 30. № 4. С.164–172.
7. Статистичний щорічник України за 2019 рік./ Державна служба статистики України. Київ, 2020. 455 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/zb_yearbook_2019.pdf (дата звернення 18.04.2023).
8. Статистичний щорічник України за 2020 рік./ Державна служба статистики України. Київ, 2021. 455 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/Yearbook_2020.pdf (дата звернення 19.04.2023).

References

1. Heiets, V. M. and Semynozhenko, V. P. (2006), *Innovatsiini perspektyvy Ukrain*, [Innovative prospects of Ukraine], Konstanta, Kharkiv, Ukraine.

2. Drucker, P. (1999), "Beyond the Information Revolution", *The Atlantic Monthly*, October, vol. 284, no.4, pp.47–57.
3. Illiashenko, S. Shypulina, Yu. Illiashenko, N. Grishchenko, O. and Derykolenko, A. (2020), "Knowledge management at Ukrainian industrial enterprises in the context of their innovative development", *Engineering Management in Production and Service*, vol.-12. Issue-3, pp. 43–56.
4. Ivanova, T.V. (2020), "Innovative activity of Ukrainian enterprises as a factor in increasing the level of competitiveness in international markets", *Ekonomichnyj visnyk NTUU "Kyivs'kyj politekhnichnyj instytut"*, vol. 17, pp. 395–404.
5. Myronov, Yu.B. (2019), "Problems of formation and development of innovative infrastructure", *Materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Materials of the 5th International Scientific and Practical Conference], Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky, Lviv, Ukraine, 23–25 may, pp.155–156.
6. Petryk, O. and Patsarnyuk, O. (2020), "Methodical aspects of development and analysis of innovative strategy of small and medium-sized enterprises". *Ekonomichnyi analiz*, vol. 30, no. 4, pp.164–172.
7. State Statistics Service of Ukraine (2020), "Statistical Yearbook of Ukraine for 2019", available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/zb_yearbook_2019.pdf (Accessed 18 April 2023).
8. State Statistics Service of Ukraine (2021), "Statistical Yearbook of Ukraine for 2020", available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/Yearbook_2020.pdf (Accessed 19 April 2023).

Стаття надійшла до редакції 04.05.2023 р.